

Kunst, falske nyheter

«Falske nyheter» og «virkelighetslitteratur» er begreper fra den senere tiden. Men fotografiet kan vi fortsatt stole på. Eller?

KUNST

Mikkel McAlinden, «Monuments»
Galleri K

Marie Sjøvold: «Om natten er alle alene»

Bærum kunstforening

OSLO/BÆRUM (Dagsavisen): Fotografiet er «sant» i den betydning at det er en speiling av verden. Gjennom kameraets objektiv fanger fotografen et utsnitt av virkeligheten. Selv den fagtekniske terminologien («objektiv») understreker sannhetsfaktoren. (Vi snakker gjerne om kameralinsen, men et objektiv er satt sammen av flere linser.) Samtidig er fotografiets objektivitet alltid blitt korrigert ved at vi blir minnet om at bildets utsnitt av verden er et resultat av fotografens subjektive valg. I tidligere tider kunne man retusjere og dermed forandre bildene med pensel og blekk. Med digital teknologi er manipuleringsmulighetene uendelige.

Disse enkle sannhetene er verdt å ha med seg når vi ser på begrepet «falske nyheter». Den moderne bruken av begrepet dreier seg i all hovedsak – om ikke utelukkende – om skriftlige ytringer. Men fra historien finnes det flere eksempler der historien er forsøkt forfalsket ved å retusjere bilder. Det mest berømte eksemplet er antakelig bildet av russeren Trotskij, revolusjonshelten fra den russiske revolusjon i 1917, ved siden av Lenin på talerstolen. Da Trotskij falt i unåde og ble deportert ble han også fjernet fra den offisielle utgaven av bildet. Klassisk manipulasjon.

Hvis vi ser litt romslig på det er de fotografiene vi skal se på i dag også en form for «falske nyheter». Det går en linje fra fjerningen av Trotskij til bildene Mikkel McAlinden (født 1963) og Marie Sjøvold (født 1982) presenterer i henholdsvis Galleri K og Bærum kunstforening. McAlinden er mest bevisst på manipulasjonen, men også Sjøvold har valgt å gjengi virkeligheten med en varierende grad av fordreining. Forskjellen fra president Trumps anklager er at han mener at «falske nyheter» blir brukt for bevisst å fordreie «sannheten» slik han ønsker å fremstille den, mens de to fotografiene jobber med sin manipulasjon for å fortelle en historie som ikke nødvendigvis behøver å være sann.

Samtidig er det verdt å minne om debatten om begrepet «virkelighetslitteratur», der Hjort-søstrenes romaner er blitt kjernen i en debatt om kunstners moralske ansvar: Kan en

Mikkel McAlindens fotoutstilling er full av subtile detaljer. «Landek Mine Last Shift, August 21, 1991» viser garderoben slik den ble forlatt da en gruve i Ostrava i Tsjekia ble stengt.

roman som bygger på eksisterende personer beskytte seg bak kunstnerisk frihet, eller bør kunstneren stilles moralsk til ansvar når personer kjenner igjen sin egen historie i det kunstneriske produktet? Forfatter Vigdis Hjort har, som kjent, aldri hevdet at hennes roman «Arv og miljø» skildrer eksisterende personer. Her og nå kan spørsmålet synes relevant, i ettersom det hele fortone seg mer eller mindre uinteressant. Mange vil synes at debatten er oppkonstruert.

Verken Sjøvold eller McAlinden hevder at det de viser er sannheten om det de gjengir. Men spesielt i sistnevnte tilfelle er virkelighetsspørsmålet interessant, fordi hans utstilling inngår i en serie der han «søker å analysere aspekter ved demokratiet». Han er en teknisk mester som setter sammen de store fotografiene (den største lengden er 360 centimeter) av et stort antall eksponeringer. Enklest ser du det i det idylliske bildet av et balkonggjerde med blomster fra Kreta: Kameraet er flyttet slik at de

mange eksponeringene som er satt sammen i ett bilde eliminerer det visuelle perspektivet. Resultatet er at du bare ser for-siden av stolpene i gjerdet.

Mikkel McAlindens demokratiprojekt har løpt som en rød tråd gjennom hans tre siste utstillinger. I begynnelsen av karrieren var jeg og mange med meg veldig opptatt av å finne detaljene som viste at bildene var digitalt manipulert. Teknikken sto i veien for betrakteren. Med tiden er teknikken blitt en sømløs del av hans billedunivers, og hans evner som historieforteller står nå i forgrunnen. Bildene i utstillingen «Monuments» viser et bredt spekter av motiver. De tjener som en påminnelse om ett av demokratiets grunnprinsipper, nemlig at demokratiske samfunn skal gi plass til ulike stemmer slik at vi alle kan leve side om side

med respekt for hverandre.

Motivene spenner fra et vakkert panorama (i høydeformat) fra Torshovdalen i Oslo, via tunnelsprengning og de etterlatte klærne i garderoben fra siste skift i en nedlagt, tsjekkisk gruve, til motiver fra Beijing og Fiji.

Viktigst i sammenhengen, og dessverre mest konfronterende (det var ikke solgt en eneste kopi i går mens de andre bildene selger bra), er et bilde av menn i bønn fra en av Oslos moskeer. Det er kanskje ikke det visuelt mest tiltalende bildet i utstillingen, men det er

viktig fordi det peker på ubehaget ved demokratiet – at vi også må akseptere å leve sammen med mennesker som mener og lever annerledes enn oss selv.

Utstillingen er full av subtile koder. Mange vil falle for lyset og fargene i det vakre «Desire

Det finnes flere eksempler der historien er forsøkt forfalsket ved å retusjere bilder.

Line», bildet med utsikt over Torshovdalen. Foran i det 237 centimeter høye bildet skjærer en opptråkket sti gjennom gresset. I rommet ved siden av henger et nesten like stort bilde, «Desire Line / Escape Route», som viser hullet i et nettinggjerde. Begge bilder er vakre, men de lades med mening når vi får vite at stien og hullet i gjerdet leder frem til Torshov transittmottak. Plutselig blir det som fremstår som et uskyldig tråkk en rute til friheten for dem som er satt på vent i et inhumant, men nødvendig, system. Hvordan vi behandler de medmenneskene som søker tilflukt hos oss er en av demokratiets prøvestener.

Før jeg dreier oppmerksomheten mot Marie Sjøvolds bilder er det grunn til å peke på at fotokunsten synes å fremstå som den dominerende teknikken i samtidskunsten. Ved oppstarten av kunsthøsten er fotografiet hovedingrediens i en lang rekke galleri- og museumsutstillinger. I mengden er det grunn til å nevne at det bare er en uke igjen

er og virkelighet

sjekkia ble nedlagt i 1991. Retten til arbeid er én av demokratiets grunnstener.
FOTO: MIKKEL MCALINDEN

«Livsløp» er det mest dramatiske og samtidig fredfylte bildet i Marie Sjøvolds utstilling.
FOTO: MARIE SJØVOLD

«Sort hår» er en del av Marie Sjøvolds fascinerende billedverden der hun studerer sitt eget og sine medmeneskers søvnmonster.
FOTO: MARIE SJØVOLD

«Desire Line» fungerer som et vakkert bilde fra Torshovdalen. Men Mikkel McAlinden sørger for at idyllen sprekker når han forteller om bakgrunnen for det han viser.
FOTO: MIKKEL MCALINDEN

før Museet for samtidskunst stenger. Der er fotoutstillingen «Snap» severdig ved siden av «må-se-utstillingen» med Tori Wrånes. Qvale Galleri viser britiske Martin Parr, en mester i å fange hverdagslige situasjoner som avslører det britiske lynnet. Shoot Gallery har siste helg for et spektakulært prosjekt der Karoline Hjort fotograferte mennesker i naturen som Riita Ikonen har kledd opp med grønnsaker, strå og tare fra deres nære omgivelser. Neste uke åpner Shoot utstilling med den kjente dokumentarfotografen Jonas Bendiksen. Oslo Kunstforening trekker frem Ukichiro Nakaya, en ikonisk, japansk vitenskapsfotograf. På Tjuvholmen viser Galleri Semmingsen Christine Istads arkitekturabstraksjoner, en serie som viser god utvikling av en motivkrets hun har fordypet seg i gjennom år. Og i Stavanger har Prosjektrom Normanns invitert amerikaneren Jakob Ciocci til å vise sine fotografier av konsumsamfunnets etterlatenskaper.

Dette mangfoldet viser at alt innen fotografisjangeren (som det meste annet) dreier seg om subjektive utsagn. Men også at fotografiet som teknikk har få begrensninger. For meg utkrystalliserer det seg i Marie Sjøvolds utstilling «Om natten er alle alene». Hun har fotografert seg selv og andre medmenneskens de sover, og det er første gang det langvarige prosjektet stilles ut i Norge. Bildene viser både sårbarhet og ømhet, og de eksponerer menneskene i en situasjon der de er helt uten kontroll. Siden bildene er tatt om natten har Sjøvold måttet manipulere opptakene ved å føye til lys. Dette resulterer i ulike løsninger, både et bløtt allmenlys som i «Sort hår» og dramatiske effekter som i «Livsløp». Bildenes dempede uttrykk og gallerirommets scenografi (med sorte vegger) får frem spennet mellom det dramatiske og det fredfylte.

Sjøvold kombinerer medmenneskelighet og menneskelig sårbarhet med fortellerevne og tek-

nisk beherskelse. Hun manipulerer virkeligheten for å skape et billedunivers der sannhetsgehalten er avhengig av betrakterens vilje til å gå inn i og akseptere kunstens og kunstnerens forutsetninger. Men i motsetning til debatten om virkelighetslitteraturen er det i både Mikkel McAlinden og Marie Sjøvolds tilfeller snakk om bilder der det ligger en kontrakt i bunnen – både med dem som er avbildet og med betrakteren. Fotografiene presenterer utsnitt av virkeligheten, men de fremstår med en klar forutsetning om kunstnerens manipulasjon. Det er i denne måten å fremstille kunst på at de skjellsettende opplevelsene oppstår. Det gjelder også for en Vigdis Hjort-roman.

LARS ELTON

Kunstkritiker

KUNST

lars@elton.no

WINNER SCOPE 100
BEST FILM AV 100 NORSKE FILMUTSTILLINGER

Berlinale
BERLIN FILMFESTIVAL
KONKURRANSEPROGRAMMET

JULIA JENTSCH EN FILM AV ANNE ZOHRA BERRACHED BJARNE MÄDEL

24 UKER

«Stor filmatisk kraft»
BERGENS TIDENDE

«Varm og nær»
FÆDRELANDSVENNEN

SE DEN PÅ KINO

MEDIA german films art21haus